

בעדה"ת

הגיוני משה

חידושים וביאורים בש"ס
בירורי גדרים ומושגים בהלכה
סוגיות יסודיות במסורת חכמים וכתושבע"פ

כרך א'

מועד - נשים

מסכתות:

שבת ◊ פסחים ◊ ביצה ◊ סוכה

כתובות ◊ גיטין ◊ קידושין

משה בוצ'קו

ישיבת "היכל אליהו"

כוכב יעקב

ירושלים תשס"ו

כל הזכויות שמורות

תשרי תשס"ו

כתובת המחבר:

כוכב יעקב 218

ד.ג. מזרח בנימין 90622

להשיג הספר:

ישיבת היכל אליהו — כוכב יעקב

טל': 02-9974924

עיצוב: א. וקסלשטיין - 02-5710899

עיצוב עטיפה: חיים מושקין - 02-5382511

לוחות והדפסה: "לאור" - 02-5378398

ספר זה מוקדש

לעילוי נשמת זקננו

מופת לרבים בחכמה וביראה

בגמילות חסדים ובעבודת האלקים התמימה

משען ומבטח לכל דך וכושל בעתות שלום ובשעת הגזירה

רבי **חיים נפתלי שמואל** ב"ר משה **שטרנבוך** זלה"ה

נלב"ע ביום כ"ט בטבת תרצ"ז

ולעילוי נשמת רעייתו, זקנתנו

נפש תמה ויקרה

אשת חיל רבת פעלים וחסדים

ענן קשור על ביתה מערב שבת לערב שבת לא יכבה נרה

מרת **חיה דבורה** ב"ר אשר ע"ה

נלב"ע כ"ו סיון ת"ש

מייסדי שבט מפואר של חכמים וסופרים, יראים ושלמים

הודם וזיוום של קהילת היראים בארץ שוויץ

חסד-וואמת נפגשו צדק ושלום נשקו

תנצב"ה

לזכר עולם יהיה צדיק

דברי הספד לזכר סב המחבר, רבי נפתלי שטרנבוך זלה"ה
תפרסמו בשבועון היהודי "איזראעליטישע וואכן-בלאט" סמוך לעת פטירתו
תורגמו מגרמנית

סן גאלן — מונטרה. ביום כ"ט טבת הגיעה אלינו השמועה המרה והנמהרת בדבר פטירתו הפתאומית של מר נפתלי שטרנבוך ז"ל, המוכר והנערץ הרחק מעבר לגבולות ארצו. כאש בשדה קוצים, בשורת האיוב עשתה לה כנפיים, ואבל כבד ירד בכל אתר ואתר. כל יחיד חש, כי "הצדיק אבד", קרס אחד מעמודי התווך האיתנים ביותר של היהדות שומרת המצוות בשוויצריה. כי נקטף מתוכנו במיתה חטופה, מי שבנאמנות עבד את א-לוהיו, "עבד ה'", שיעד את כל חייו, במסה ובמעש, לקידוש ה'.

בקיישינו, בה גדל — כצאצא של משפחה רבת וותיקת יוקרה — על הקרקע של אחד ממרכזי התורה הרוסיים, הוכנס נפתלי שטרנבוך לתוך ים התלמוד, שם עורר תשומת לב כללית בזיכרונו הפנומנלי ובחריפות שכלו. עם אוחזו במקצוע הסוחר, לצדו אשתו האצילה כעזר כנגדו, הוא הפך את ביתו ל"מקדש מעט", לאתר זעיר מוקדש, בו למדו והתפללו יומם ולילה, שם חפשו עזרה, ושם מצאוה. אחרי הפרעות הגדולות בקיישינו, היגר שטרנבוך, לפני כ-53 שנה, לבזל. במהרה נקשרה יידידות לבבית בינו לבין המרא דאתרא של בזל, הרב דר' ארטור כהן, שזוהה בתלמיד החכם הגדול וירא השמיים העקבי, כישרון מנהיגות מעולה ומופתי הדבק במטרה, בעל שיעור קומה מירבי. בגין טוב ליבו וניקיון כפיו היוצא מן הכלל, הוא זכה להערכה רבה הן מן האורתודוקסים והן מן הליברלים — יהודים ולא יהודים רחשו לו כבוד. לשם שטרנבוך הייתה משמעות של תכנית. כאשר הונחתה בקטוביץ, אבן הפינה לאגודת ישראל, ניצב נפתלי שטרנבוך, בחוזק ובחוסר הגמישות של אופיו, יחד עם הגאונים דאז, בשורה הקדמית ביותר. לכל אורך חייו, הוא שמר אמונים למטרתה הקדושה של אגודת ישראל. עד נשימתו האחרונה, הוא דבק בכל נימי ליבו במשאת נפשו. אגודת ישראל מאבדת עמו, את אחד מראשיה היותר בולטים וממנהיגיה היותר משוכנעים. תואם את נטייתו החסידית, הוא יסד לעצמו מניין משלו, ועד מהרה ביתו הפך שוב, במיוחד לאחר המלחמה הגדולה — כאשר לשוויצריה הגיעו הפליטים היהודים הצעירים הרבים — למרכז בני אדם יהודיים הדורשים עזרה. כל יחיד נתקבל וטופל שם באהבה רבה ובשפע טוב; להרבה עניים אובד גדול מגניהם ויועצם שכה אהב אותם. אלפי בני אדם אבלים על אישיות פילנתרופית ייחודית זו. בשנים האחרונות הוא עבר לסן גאלן, מושב עסקיו המסחריים המשמעותיים.

בסן גאלן התפתח הבית השטרנבוכי למעוז היהודי-אורתודוקסי המובלט ביותר בשוויצריה. מכל קצוות הגולה היהודית, זרמו ילודי אנוש נצרכים לפילנתרופ הגדול. לא היה זה נדיר, שילדיו הוא, נאלצו להעמיד את אתר השינה שלהם, לרשות משולחים עניים, שהרי כל זר, בעיניו היה 'בן ביתו', הוא נמנה על משק ביתו. גאה מאד היה שטרנבוך, להציג בפני אורחיו את המקווה הפרטית שלו, חמדת שכייה, תוצר עיצובו העצמי.

חייב היית לראות את שטרנבוך בשעת תפילתו, לו רציית לדעת את הצדקות העצומה ואת האמונה האיתנה כסלע, של אישיות זו. היותו "מדקדק במצוות" יקר מציאות, גרם ליצירת תדמיתו הרצינית והתקיפה, כמשקיע את מלוא כל כוחו למען קיום כל מצווה ומצווה. ברם, מי

שעלה בידו להציץ ולראות, ולו פעם אחת, את אהבת הבריות, הבלתי מסויגת, שלו; את גמילות החסד האמיתית שהעניק, זיהה אותו כאחד החדור אהבה לכול — חיבה, שמלים לא יביעוה. מלה שלו הייתה ספוגה עוצמה, דרכי חשיבתו מלאו התעלות. באמצעות ה"התלהבות" שלו, שובת הלב, להטו הא-לוהי וכן דרך האמת המוחצת של השקפת חייו היהודית, רישומו היה ממש מרתק. הייתה בו אש, שלא רק בתוכו ליהטה והאירה, אלא אף את הזולת חיממה, וגם שלהבה והמריצה את זה לקיום המצוות הא-לוהיות. גם בהשכלתו היהודית, לא נעצר שכלו החרף. מדי בוקר הוא קם כבר בשעה ארבע, וזאת כדי ללמוד. מי שהזדמן לו, להאזין לשקלא וטריא שלו בלימוד הגמרא, למד לדעת, כי בלימוד השטרנבוכי, מדובר, במובן ידוע, בתורה שבעל פה בלתי אמצעית. בד בבד עם ידיעותיו המדהימות, הוא נתן ביטוי מעשי ל"זריזות" שלו, חריצותו הלעולם לא נרפית, במילוי בלי לאות, ומדוקדק כחוט השערה, של חובותיו היהודיות, שהיו עברו את שמחת חייו.

מאד כבד לנו על הלב ומתפרץ מתוכנו מאמר חז"ל, "על האי שופרא דבלא בארעא". אבוי על אותו יופי אשר מתבלה בעפר. הספר תורה שהוא היה, האישיות בתחומי ההוראה והחיים — שהשכילה להבין את המשמעות האמיתית של החיים — יחד עמו, נטמנו בקברו. היכולים אנו להעזי ולאפיין את בן אנוש מלכותי ומחונן זה? דמות פטריארכלית, אשר כל אחד הרכין לפניה, את ראשו ביראת כבוד. היו אלו, איזון חיצוני ופנימי, מעיין תוסס של אמת, של אהבה ושל טוב, שנתנו לנו להבחין את האצילות של אופיו. על אחת כמה וכמה, שמצווה עלינו לספר ברבים על דבר הענווה, הכנות ונוהגו המכובד, היסודות שהיוו את ישותו. מיותמים ונטושים עומדים עתה ילדיו ונכדיו, מחמדי עיניו, אשר איבדו עמו את עטרת ראש משפחתם. הלוא הייתה לנפטר הזכות הנדירה, להעניק לעולם ילדים, אשר כל אחד מהם, הוא אישיות בפני עצמו. זה רק שנה, מאז נפקדה משפחת שטרנבוך בצורה כה איומה. רק ה"ביטחון" העצום שלהם, הוא שהניע את ההורים לגבור על מכאובם הכבד ועתה הרעיה היקרה, לגמרי שוות ערכו, נדכאת כה עמוקות על ידי הצער שהימר עמה.

הי רצון שהאבלים, שנפגעו כה קשות, יימצאו תנחומים בהפנימם את העובדה, כי הבעל והאב אשר זכו לו, היה גדול בישראל; "שר וגדול נפל בישראל", שזכותו תגן עליהם גם מכאן ולהבא. אולם כל אלה שהכירוהו, יאמרו עליו את הקדיש האמיתי, שמשמעותו לחיות למען האידיאלים עבורם לחם ואליהם חתו, כדי שיישם דבר חז"ל זכר צדיק (יהיה) לברכה. "לזכר עולם יהיה צדיק".

שאר ישוב כהן

Rabbi Shear Yashuv Cohen

Chief Rabbi - Haifa

ב"ה, י"ז אלול תשס"ה פיעה"ק חיפה ת"ו.

קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשה עמדי כבוד ידידנו הרב הגאון מוה"ר משה ביצ'קו שליט"א, ראש ישיבת "היכל אליהו" ע"ש אביו הגאון מוה"ר אליהו זצ"ל, אשר שלח אלי גיליונות ספרו הגדול, בידי בנו היקר הרה"ג מוה"ר שאול-דוד שליט"א, ובהם שיעוריו וחיידושו על מסכתות הש"ס, שהוא כעת מוציאם לרשות ולזכות הרבים. כת"ר בקשני לכתוב הסכמה או דברי ברכה, כהקדמה לספרו היקר והחשוב. אכן, ענותו הגדולה תרבני, אמנם, בודאי, עמדה לי, זכות-אבות, זכות כ"ק אאמו"ר הרב הנזיר-הקדוש זצ"ל, שהיה חברו הנאמן של אביו הגאון מוה"ר אליהו זצ"ל, שהלא לימדונו חז"ל ש"חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי".

לכן אע"פ שאיני כדאי, רואה אני את עצמי חייב להמשיך את הקשר המיוחד הזה, שתחילתו בארץ שויץ, בימי מלחמת-העולם הראשונה. כאשר אבי מורי זצ"ל והגר"י בוצ'קו זצ"ל זכו והעמידו אילנות רבי ענפים, שעשו פרות מעולים, ואמת המים היתה מהלכת תחתיהם ו"אין מים אלא תורה", ויצא שמעם וטיבם, הם ותלמידיהם בכל העולם. הגר"י בוצ'קו זצ"ל זכה ליסד את ישיבת מונטרה המפורסמת, שעלתה, עליה אחרי עליה, לארץ הקודש והיום שוכנת כבוד בישוב "כוכב יעקב", אשר בצפון הדרך מירושלים, לשטחי יהודה ושומרון. אשרי מחברנו, בנו, ראש הישיבה הגר"מ בוצ'קו שליט"א, שזכה להמשיך מורשת אביו ורכו זצ"ל. יתברכו הוא ובנו הרה"ג שאול דוד שליט"א מן השמים להגדיל תורה ולהאדירה, ויתקיים בהם מקרא שכתוב: "ואני זאת בריתי אותם אמר ד' רוחי אמר עליך דברי אשר שמתו בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ד' מעתה ועד עולם" (ישעיהו נ"ט כ"א).

אכן, מן הקצת מן המקצת, שזכיתי לעיין בשיעוריו הנפלאים, נהייתי מאד מן הדרך המיוחדת ומהסגנון הבהיר בהם מצטיינים השעורים, המשלבים דיון מעמיק ביסודות ומקורות הסוגיא עם ברור הלכה למעשה והשוואת ענין לענין, מתוך ציטוט נרחב של מקורות הפסיקה של רבותינו האחרונים הכל בקיצור ממש ובתמצית.

עז היה רצוני להרבות בשעשועי דאורייתא ולהוסיף לברר ולדון, בדבריו של מחברנו שליט"א, בהרחבה. אך מה אעשה שמה שהלב חושק הזמן עושק. ביחוד, אין עיתותי בידי, מפני עול-הרבים המונח על צוארי ועקב מצוקות השעה הקשה העוברת עלינו, נאמני ארץ הקודש, ירחם ה'. לכן אני נאלץ להסתפק בדברי ברכה.

אך, בכל זאת, מפני חיבת העיון, אסתפק בהארה קצרה, בענין דבריו של מחברנו שליט"א בענין דין הנחת תפילין, למי שטעה במדבר, "שדינו (ע"פ סוגית פרק כלל גדול, שבת ס"ב ב) שמונה ששה ימים ומקדש את השביעי".

מחברנו הדגול שליט"א עוסק בשאלה, מה דין הנחת תפילין בכל יום ובשבת דיליה, שהוא ספק שבת, ודן בדברי המשנה ברורה בדין "שבת לאו זמן תפילין", שאין איסור להניחם, אלא שאין חיוב להניחן, ופשוט לו, שיש להניחם ולא יבטל מעצמו מצות-תפילין. מחברנו מקשה ומביא מדברי השאגת-אריה, שיש איסור דרבנן, להניחן, שמא יוציא. ועוד כותב, לדון, בענין ברכות-

התפילין, שאע"פ שספק ברכות להקל, הלא אם חכמים תיקנו, לכאורה צריך לברך (מן הסתם כוונתו לדברי הגמ' במסכת שבת בפ' במה מדליקי, בברכת-נר-חנוכה, "והיכן ציוונו מ"לא תסור" וכו' עיי"ש, ואכמ"ל). עוד חקר, שמא אם יש נידנדוד של אסור, אולי לא ראוי להניח, והביע דעתו, שחיוב תפילין הוא חיוב תמיד, ואין מ"ע של תורה, בכל יום, כמו בק"ש, אלא, זו מצוה תמידית, כמו תלמוד-תורה. עוד דן שם בדברי "המשנה ברורה" לחייב, אע"פ שהוא עלול לפגוע בשבת, והסביר כי הטעם שאין מניחין בשבת מפני שהיא "אות" אך אדם, שעושה בכל-יום כדי פרנסתו הלא אין לו אות, ותמה מחברנו שליט"א: שעצם הדבר שהתירו לו רק כדי פרנסתו, הוא בגדר "פיקוח נפש", וא"כ יש לו "אות", שהלא לא עושה מלאכה חוץ מן הדרוש ממש לחייו. עוד תמה, שהלא, לא "בדידה תליא מילתא", שהלא פשוט הדבר, ש"אות" תלוי בעיצומו של היום שהוא עצמו אות, "בין אם היחיד מכיר באות או לאו". עד כאן תורף דבריו, הקצרים, של מחברנו שליט"א.

ולא דמסתפינא, נראה לי להעיר ולומר, כי בכל זאת דברי מרן המשנה ברורה, צודקים ונכונים. שהלא כלל לא פשוט הדבר, "שביומא בלבד תליא מילתא". שלענ"ד יסוד שיטתו של ה"משנה ברורה" נובע מן ההגדרה היסודית של ענין קביעת חיוב השבת והמועד המדויק של השבת, בכל שבוע, שהוא "שילוב של האדם מישראל, עם המקום, שיוצר את הזמן, שהוא מושג יחסי".

בידי הוה עובדא שיצאתי מיפן ביום חמישי בערב ועברתי את "קו התאריך" ממש בערב שבת לפנות בוקר, בדרך לארה"ב, והמשכתי במטוס ואע"פ שלמעשה במקום שיצאתי ממנו נכנסה כבר שבת, הרי במטוס, במקום שנסעתי בו, לא היה שבת כלל, במשך כל זמן הנסיעה ועד שהגעתי לארה"ב, ושם נחתתי בערב שבת דהינו יום ששי בבוקר. דנתי בהלכה זו עם חברי והסקתי, שאינני מחוייב לקבל עלי שבת, עד שאגיע למקום שאשבות בו עם הקהלה במיניאפוליס שבארה"ב, וזאת מפני ש"השבת היא, חיוב של האדם מישראל, יחד עם בני ישראל שהם עושים את השבת". מלוס-אנג'לס המשכתי ביום ששי, במטוס, לקהלת הקודש של ידידי הרב יו"ט הלוי הרצוג שליט"א, בעיר מיניאפוליס שבמניסוטה, ושם קיבלתי שבת עם בני הקהילה ששבתתי אתם. אמנם, עשיתי כך אחרי שהתיעצתי טלפונית בטרם צאתי לדרך מיפן ביום חמישי, ודנתי בשאלה קשה זו, בשיחות טלפון עם החברים גדולי התורה של מכון הערי פישל בירושלים ובמוסד "אריאל", והם שאלו את מרן הגרש"ז אורבך וצ"ל, והשיב שכך ראוי לעשות, שכל זמן שלא חל על האדם מישראל במקום שהוא נמצא "דין שבת", הרי הוא בגדר "זמן של חול", שהזמן הוא מושג משולב של האדם והמקום שנוצר את קדושת הזמן, וגם דן בדבר והשיב שנכונים דברי, שאכן, "קבלת שבת", היא דוקא עם הקהילה שהוא שובת עמה, ורק מי שאינו יודע מתי שבת, מונה ששה ומקדש שביעי, אך סתם אדם מישראל מקבל שבת במקום שהוא שנמצא שם, עם הקהלה שהוא נמצא בה, ולכן נאמר "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם".

נמצינו למדים שקדושת השבת לא רק "ביומא תליא מילתא" אלא גם באדם ובמקום שהוא נמצא. אולי זה הטעם הדין שכתב "המשנה ברורה", שזה שהלך במדבר, כל זמן שלא ברור שבאותו מקום שהוא נמצא בו כבר נכנסה השבת, הרי עדיין לא חלה עליו חלות דין שבת, רק מצד תקנת חכמים, שלא ישתכח ממנו דין שבת. זה הוא מושג יסודי, בדין הזמן והשבת, שנתחזק מאד בימינו ע"י המחקר המדעי של הזמן בתורת "היחסות של האדם המקום והזמן", וזה ההסבר בארצות התבל, שחלה בהן השבת בזמנים אחרים, כל מקום לפי זמנו, וזה מחייב את האדם שנמצא בו, אע"פ שהוא מגיע מארץ אחרת שכבר יצאה שבת, או להיפך עוד לא נכנסה.

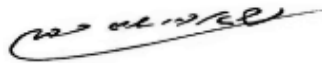
ראוי להוסיף, כי גם "שבת בראשית" לא הפכה להיות "שבתם של ישראל" עד שעשו אותה בני ישראל "ברית-עולם", בכל מקומות מושבותיהם, איש על מחנהו ואיש על דגלו. אכן, כתב בזה דברים נפלאים, מרן הגאון מוה"ר יוסף דב הלוי סולובייצ'יק זצ"ל רבה של בוסטון וראש ישיבת רבנו יצחק אלחנן, והדברים ארוכים ונפלאים, ואין כאן מקום להאריך בזה.

על כל פנים, דברי מרן בעל המשנה ברורה בהלכות שבת סימן שד"מ, בביאור הלכה ד"ה אפילו, צדקו יחדו. שרמזו לעקרון שבארנו, בדברים שכתב שם: "וגם אפשר דשבת-קודש, בכל שבת, הוא "אות", במה שכל ישראל שובתין בו, משא"כ בזה (בהולך במדבר)". אכן, לכאורה מקרא מפורש הוא, "ביני לביני בני ישראל אות היא לעולם".

זה מה שנראה לי, לעניות-דעתי, להעיר בענין דברי מחברנו בנושא זה שצריך עיון וברור רב, ואכמ"ל.

ישר כוחו של מחברנו הרב הגאון מוה"ר משה בוצ'קו שליט"א, שזיכה ומזכה את הרבים באור תורת ארץ ישראל. כן יזכהו ד' להוסיף חיל, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, לאורך ימים טובים, ללמוד וללמד, לשמור לעשות ולקיים דברי תלמוד תורה באהבה, להאיר עיני רבים במאור-התורה, וירכו החכמים ותרבה הדעת, ויקויים בו ובנו במהרה בימינו, מקרא שכתוב, "כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים", בביאת משיח צדקנו, במהרה בימינו, אמן.

כנפש ידידו עוז, המברכו בברכת כהונתנו, באהבה מקודש,

שאר ישוב כהן, החופעיה"ק חיפה ת"ו

בס"ד

כ"ח אלול תשס"ה

כש"ת הג"ר המאור הגדול מוהר"מ בוצ'קו שליט"א

שמחתי כעל כל הון לקבל את הטיוטה של ספרו החדש "הגיוני משה" חידושים על כמה מסכתות המאירים באור בהיר ושכל מעמיק את דברי רבותינו רש"י ותוספות ומצוינים בדיוקים ישרים בדבריהם הקדושים וכן בשאר ראשונים. על כן אמינא לפעלא טבא י"שר, ואני תפילה שיזכה כת"ר להוציא לאור שאר חידושיו המסולאים בפז כי רוב תועלת בהן וכבר איתמחי גברא בהעמדת תלמידים הרבה בדרך לימודו המיוחד.

יקבל נא כת"ר את ברכתי מעומק הלב: יהי רצון שיוסיף אומץ ויגביר חיילים בבריאות ורוח כח ויגדיל תורה ויאדירה.

בברכת כתיבה וחתימה לאלתר לחיים טובים ישועות ונהמות,

הכו"ח למען כבוד התורה ולומדי,

נ.ב. מן הראוי היה להשתעשע באורך בדבריו הנחמדים, אולם בגלל עומס הטרדות בימים אלה אין עתותי בידי ועם כת"ר הסליחה. ואעפ"כ מגודל חיבת הקודש אעיר פה בקצרה על מה שתמה על הלח"מ ועל הרמב"ם שפסק כשמואל בדין ארי שדרס. והנה תמיהתו על הלח"מ ודאי במקומה עומדת אבל הרואה יראה שהרמב"ם בעקבות הרי"ף דחה את שמואל מהלכה, שהרי הרי"ף השמיט את מימרא זו של שמואל; ראה ה' נז"מ ג, ז שהביא הרמב"ם את הברייתא דחיה שנכנסה וכתב שזהו דרכה, להוציא מן האוקימתא בגמרא אליבא דשמואל ע"ש.

ונראה שכך היתה מסורת מן הגאונים לפסוק שלא כשמואל. ראה אוצה"ג בבא קמא (התשובות ס"י קעד עמ' 54) בשם רב שרירא גאון ורב האי: ...חתול זה אסור לקיימו, מפני שחשבו כארי וזאב וברדלס ונחש. מותר להרגו ככל המזיקין ואין בו משום גזל ואין בו משום השב אבדה לבעלים.

וראה שפסק הרמב"ם מעשה זה של רב ה' גולה ואבדה טו, יז. ע"ש.

תשובת הגאון מטארנופול

הרב המחבר שליט"א יצק מים בבחרותו על ידי הגאון רבי דוד מנחם מאניש באב"ד זצ"ל, אב"ד טארנופול, ונמנה על תלמידיו הקרובים. בספרו "שו"ת חבצלת השרון" מהדורא תניינא סימן צב, פרסם הגאון תשובה שכתב לתלמידו, פלפול בד"ת ממנו ניכרת קירוב דעתו וחיבתו לתלמידו, אשר בנסיבות העתים עבר להתגורר תקופה בארץ שוויץ. מפני חיבת הדברים העתקנו התשובה לכאן.

ב"ה מוצש"ק א' דסליחות תרצ"ו טארנאפאל

כוח"ט וכט"ס לכבוד תלמידי יקירי העלם החרף ובקי מופלא ומופלג מאד נעלה אוצר בלום בתורה וי"ש. יתיב בתוונא דלבאי, מר משה באטשקא נ"י!
במאנטרע מדינת שוויץ

מכתבו עם חד"ת לנכון הגיעני והי' לי לעונג ושעשועים, בפרט ברואי כי עוד זכור יזכור מהני מילי זעירי שאמרתי להם אז בעת לימודי וגם כי שוקד הוא על לימודו ויורד לעומק הדברים להבין דבר על בורי' בהשכל ודעת ואקוה כי אם כה יאחו דרכו בקודש הלאה יעלה ויצליחו ויהי' לגפן תפארת. והנה מהראוי הי' להשיב לו בארוכה על כל דבריו אף הנה זה מעט שבתי הביתה ביום ד' שבוע שעברה. והימים האלה קודש הם וטרדתם מרובה ועכ"ז למען אהבתו אקח לי מעט פנאי להשיב בקצרה.

אשר טרח להסביר דברי רש"י ריש ב"מ הדיכי דלא נקיט זווי אלא מחד דנאמן לומר למי מכר אף באין מקחו בידו. מאיוז טעם הי' נאמן יותר מע"א דעלמא וכתב דכיון דהי' מתחילה בידו נאמן כמו בשחיטה אף דאין עתה בידו. א"א לומר כן דזה רק באיסורים דבעלים נאמנים יותר מאינש דעלמא דילפינן מוספרה לה וגם קרובים נאמנים. לכך ס"ל לקצת פוסקים דכשהי' מתחילה בידו מיקרי ג"כ בעלים עיין בש"ך יו"ד סי' קכ"ז משא"כ בממון דאדרבא הבעלים אין להם נאמנות כלל משום דאדם קרוב אצל עצמו וקרובים פסולים בממון ואדרבא רק עדים רחוקים נאמנים וע"א לא האמינה תורה מאי מהני מה דהוי מתחילה בידו. אמנם טעמו של רש"י בזה מבואר בנתיבות סי' ל"א שהביא בשם הרא"ש דהטעם משום דמידק דיין ומידכר ממאן נקיט זווי. ויליף מזה דטעמא דע"א בעלמא אינו נאמן הוא רק משום דחיישינן דאמר בדדמי. והיכא דמידק דיין נאמן מד"ת עיי"ש בנתיבות.

ומה שהקשית על מה שאמרתי לך אשתקד בישוב קושית הגאון ר' משולם איגרא דבהס"ד דכופר הכל חייב שבועה א"א לומר שהי' שייך לומר בו מחושואיל"מ דכיון דטענת שניהם שוים ואין שום עדיפות לטענת אחד מחבירו וקיי"ל תמיד קולא לנתבע בע"כ אם הי' מחייבין אותו שבועה לא הי' רק משום דקיי"ל בעלמא דכל ספק שאפשר לבררו צריך לברר ומבררין ע"י שבועה משום דלא חשיד אינש לישבע על שקר. א"כ כ"ז אם יכול לישבע אבל אם אינו יכול לישבע וא"א לברר ע"י שבועה הדרין לכללא דאולינן לקולא לנתבע והממע"ה. אמנם אחר דגלי לן קרא דכופר הכל פטור משבועה חזינן דבטענות שוות וספק השקול לא מזדקקין לברר ע"י שבועה דחמורה היא ענין שבועה אצל התורה ולא מיקרי זה איפשר לברר אלא היכא דראתה חכמת התורה דטענת הנתבע גרועה היא מטענת התובע כמו מודה במקצת משום דבכולי' בעי דלודי ואשתמוטי קא משתמיט. ושבועת ע"א משום דהעד מסייע לטענת התובע ושבועת השומרים שלא יהא כ"א ואחד טוען אבד חפצך שהרי אין הבעל ידוע אם משקר כמ"ש הש"ך בסי' ע"ב ס"ק קט"ו. דבכל הני הי' קצת מקום סברא

לחייבו ממון אלא להקילה עליו התורה לפוטרו בשבועה ולכך היכא דא"י ליטבע משלם זאת היא סברתי שאמרת לי כם אז והארכתי בזה קצת לבארה יותר.

ועתה אתה שואל על סברתי זאת מדברי התוס' שם ב"מ (ד"ג ע"א) ד"ה מפני דרצו לומר דילפינן דכופר הכל פטור מדאיצטריך קרא לע"א שמחייב שבועה ולסברתי י"ל דלעולם כופר הכל ג"כ חייב שבועה מצד הסברא דכל שאפשר לברר צריך לברר אלא דמטעם זה שבועתו קילא ואם א"י ליטבע פטור ולהכי איצטריך קרא בע"א לחייבו שבועה מדינא ואם א"י ליטבע ישלם. זאת היא תורף שאלתך ויפה שאלת ואמנם התירוץ לזה הוא דהנה כבר עמדו על מה דאמרינן בע"א מחושואיל"מ והא קיי"ל דאין עד אחד קם לממון ותירצו דכיון דהעד בא לחייבו שבועה אמרינן מיגו דמחייבו שבועה מחייבו גם ממון היכא דא"י ליטבע. וא"כ כ"ז אליבא דהאמת דכופר הכל פטור משבועה והעד בא לחייבו שבועה שפיר אמרינן דעיקרו לשבועה בא אבל אם נאמר דגם בלא העד חייב שבועה משום דכופר הכל ג"כ חייב שבועה. א"כ העד אינו מחייבו שבועה כלל שוב א"א לומר דעיקר שבועת ע"א בא לחייבו ממון אם א"י ליטבע דא"כ נמצא דע"א קם לממון ואנן קיי"ל דע"א אינו קם לממון וא"כ שפיר כתבו התוס' דמשבועת ע"א נלמוד דכ"ה פטור משבועה ומיושבת קושיתך עלי. ואשר הקשית ע"ד התוס' שם (דף ה' ע"א) ד"ה א"א לדר"ח שהקשו דאפילו אי איתא לדר"ח לא משתבע הכא דהא הוחזק כפרן עפ"י העדים ושייכא פירכת הש"ס לעיל דמה להצד השוה שבהן שכן לא הוחזק כפרן. והקשית ע"ז משום שכתבת שלמדת מדברי הפנ"י שהקושיא של הש"ס לעיל היא שיתחייב ממון משום שהוחזק כפרן ולא לפוטרו לגמרי. וא"כ מאי קשיא להו להתוס' כאן דלפרוך מה להצד השוה וכו' הא טענה זו אינה לפוטרו משבועה אלא לחייבו ממון. ואין לומר דקושיתם הוא ג"כ דנחייבי ממון ז"א דהא זה הוא קושית אב"י והא גולן הוא עתת"ד. הנה מ"ש שלמדת מדברי הפנ"י דקושית הש"ס היא דנחייבי ממון אינו יודע מקומו בפנ"י.

ואמנם אף לדבריך נ"ל ליישב קושיתך ובשנדקדק עוד מה הוא ס"ד דהש"ס דקאמר א"א לדר"ח משתבע. והא קושית אב"י חזקה היא הא גולן הוא. אך י"ל דהנה אי אפשר לומר כלל דקושית הש"ס הוא לעיל דליחייבי ממון הא כיון דכל הילפותא הוא רק מק"ו דפיו וע"א דמחייבין שבועה. ואין איפשר לחייבו ממון הא דיו לבא מה"ד להיות כנדון ובדידהו ליכא רק שבועה ולא ממון. אך צ"ל דאזיל אליבא דר' אבא דס"ל מחויב שבועה ואיל"מ. וא"כ גם בפיו וע"א דמחייבין שבועה מ"מ היכא דא"ל משלמין כגון בטוענין טענת ספק וכדומה. ולכך שפיר ילפינן גם להוחזק כפרן שא"י ליטבע שישלם. והנה ד"ז דמשואיל"מ הוא פלוגתא דרב ושמואל ור' אבא בשבועות דמ"ז ע"א עיי"ש. והנה אליבא דרב ושמואל דלית להו מחושואיל"מ בע"כ צ"ל דהא דתנן שם במתניתין דשכנגדו חשוד על השבועה דהתובע פטור לגמרי כשהוא חשוד וכ"ה בר"ן שם פ' כה"נ דכ"ט ע"ב דלרו"ש כשהנתבע חשוד הלכה שבועה לסיני אלא שחכמים הוציאוה משם והטילוה על התובע עיי"ש. והנה בתוס' ב"מ (ד"ה ע"ב) ד"ה החשוד ובתוס' כתובות (י"ח ע"ב) איכא שני תירוצים בתוס' ולתירוץ הראשון הא דגולן פסול לשבועה הוא רק מדרבנן ולתירוץ השני בשם ריה"ח גולן פסול מדאורייתא לשבועה. ולכאורה נראה דשני התירוצים האלו תלויים בפלוגתא דרו"ש ור' אבא דלרו"ש דלית להו מחושואיל"מ מדאורייתא כלל רק דתקנתא דרבנן היא בע"כ דס"ל דגולן חשוד מדאורייתא על השבועה דאי מדאורייתא אינו חשוד כלל איך תקנו רבנן בחשוד שכנגדו נטבע ונטל הא תקנתא לתקנתא הוא דמדאורייתא הנתבע פטור לגמרי היכא דאינו

יכול לישבע ומה שאינו יכול לישבע הוא רק מדרבנן אלא לר' אבא דס"ל דמדאורייתא אמרינן מחושואיל"מ שפיר י"ל דגולן רק מדרבנן פסול אך א"א לומר כן דא"כ תירוק הראשון שבתוס' הוא סתור מדברי רב ושמואל וגם ר' אבא אפשר לומר דס"ל כוותי' בהא דגולן פסול מדאורייתא דלא פליג עלי' בהא כלל. ובע"כ צ"ל דלס' זו של התוס' גם רב ושמואל ס"ל כן דגולן פסול רק מדרבנן ומתניתין דשכנגדו חשוד על השבועה לא איירי בגולן כלל רק בחשוד שנשבע כבר לשקר כמפורש להדי' במתניתין בסיפא דמתניתין דר"פ כה"נ וזה חשוד מדאורייתא משום שהוא חשוד לאותו דבר אבל גולן דחשוד רק על ממון יש לומר דמדאורייתא אינו חשוד על השבועה כדקיי"ל בעלמא דחשוד לד"א אינו חשוד לכה"ת כולה. ובפרט בשבועה שקר דחמירא. ומעתה נכונים דברי הש"ס הנ"ל דבאמת הס"ד דר"ז דאמר דא"א לדר"ח משתבע ולא קשיא לי' הא גולן הוא היינו משום שהיו ס"ל דהלכתא כרו"ש דמדאורייתא לית לן כלל מחושואיל"מ וחשוד דאמרינן שכנגדו נשבע ונטל הוא רק בחשוד על שבועת שקר שהוא פסול מדאורייתא לשבועה אבל גולן דאינו פסול רק מדרבנן ל"א שכנגדו נשבע ונטל דתקנתא לתקנתא לא עבדינן. אך אביי דמקשה והא גולן הוא לשיטתו אזיל דמשמע דס"ל דר' אבא דמחושואיל"מ כדמוכח בב"ב (ל"ג ע"ב) סבריה רבנן קמי' דאביי למימר היינו נסכא דר"א עיין בתוס' שבועות (מ"ז ע"א) ד"ה מתוך. וכיון דמדאורייתא אמרינן מחושואיל"מ א"כ גם בגולן דאינו פסול רק מדרבנן אמרינן כן דהוי רק חדא תקנתא ושפיר פריך אביי א"א לדר"ח משתבע והא גולן הוא. וא"כ ממילא מיושבת גם קושייתך הנ"ל דהתוס' דאזלי להס"ד דהש"ס דס"ל כרו"ש דלית להו מדאורייתא מחושואיל"מ וא"כ שפיר הקשו דנימא מה להצד השוה שבהן שכן לא הוחזק כפרן משא"כ כאן דהוחזק כפרן ואין לומר דיתחייב ממון דו"א דכיון דלית לן מחושואיל"מ א"כ גם בהודאת פיו וע"א אינו חייב רק שבועה ולא ממון ודיו לבא מה"ד להיות כנדון כמש"ל.

ומה שהקשית עוד ע"ד התוס' הנ"ל הא כל השקלא וטריא דהש"ס הנ"ל הוא רק את"ל דחשוד אממונא חשוד אשבועתא אבל לפי האמת חשוד אממונא לא חשוד אשבועתא עכ"ד. האמת אינו כן דאנן אמרינן רק דעפ"י טענת התובע ל"א מיגו דחשוד אממונא וכו' משום דילמא ס' מלוה ישנה וכו' אבל בנחשד עפ"י עדים חשוד גם לשבועה כמ"ש בח"מ סי' צ"ב עיי"ש בסמ"ע סוסק"י ודו"ק.

ומה שהקשית בב"מ (ד"ז) בהי' שניהם אדוקים בשטר דיחלוקו ואמאי אינו נאמן הלוח לומר פרעתי הא ליכא הכא חזקה שטרך בידי מאי בעי דכיון דאיירי בנפל א"כ דילמא באמת מהלוח נפל ומצאו המלוה וכתב דזה דוחק לומר דהחצי שביד המלוה מחשבינן לי' כאלו הוא וודאי שלו. הנה מה שחשבת לדוחק זה הוא האמת דכל שהוא ביד המלוה שמצאו המלוה הוי כאלו לא אברו עיין בתוס' ב"מ (י"ג ע"ב) ובשער המשפט סי' ס"ה סק"ז שהאריך בזה וכ"כ הנתיבות שם בסוס"ק ע"ג עיי"ש. וכבר ידוע מ"ש החת"ס דכל הדחוקים שאנו מפרשים בש"ס רובם אמת. ואולם איכא לשנויי גם שלא ע"צ הדוחק דלכאורה צריך להבין בהא דאמרינן בב"מ (ד"ג) דהמוצא שטר לא יחזיר וכו' דחיישינן שמא מהלוח נפל הא וודאי הסברא נותנת דאי הוי פרע קרע לי' לשטרא דלמה לו להשהות שטר פרוע ושיוכל לבוא לידי הפסד שיאבדנו וימצאנו המלוה אך מצאנו בש"ס שבת (דע"ט ע"א) כה"ג דהלוה רוצה להראות השטר לבע"ח שני לאמר חזי דגברא דפרע אנא עיי"ש. וא"כ ה"נ י"ל דחיישינן לזה שהלוה לא רצה לקרוע השטר רק להראותו לבע"ח שני. והנה הנתיבות בסי' ס"ה סקכ"ג הנ"ל הקשה על הא דשניהם אדוקים בשטר אמאי לא יהיה נאמן הלוח לומר

שפרעו במיגו דאי בעי הי' קורעו כיון דאדיק בי' ותירץ שם בסוף דאיירי דבאו שניהם לפני הב"ד אדוקין בהשטר ולא טען אז הלוה פרעתי אלא אחר כדי דיבור והוי מיגו למפרע עיי"ש. וא"כ י"ל דמה"ט גופא אמרינן חזקה שלא פרע כולו דבשלמא במוצא שטר דעלמא שאין שניהם אדוקין בו חיישינן שפיר שמא הלוה פרעו ולקח השטר כדי להראותו לבע"ח שני. ולא עלה על דעתו שיאבדנו וימצאנו המלוה אבל בשניהם אדוקין בשטר שרואה שהמלוה אדיק בי' ורוצה לתבוע בו. אם איתא דפרעו כולו הי' קורעו להשטר כיון דהי' בידו. ומדלא קרעו ש"מ דאמת היא דלא פרע רק מחצה ולהכי הי' שניהם אדוקין בו שלא האמין כ"א לחבירו על המחצה השני ומה שאומר עכשיו לאחר כדי דיבור שפרע כולו שקורי קא משקר ועכשיו תו אין לו מיגו שהרי כבר הוחזק בב"ד והוי מיגו למפרע ומיושבת שפיר קושייתך הנ"ל דכאן אדרבא עדיף מכל חזקה שטרך בידי מ"ב דשם אינה חזקה אלימתא כ"כ די"ל דהי' מחזיק את המלוה לאיש מהימן שלא יתבענו פעם אחרת. ולכך מצינו לפעמים דבמיגו נאמן כמו בשטר פקדון דיש לו מיגו דנאנסו משא"כ בשניהם אדוקים דהלו רואה דהמלוה מחזיק בו ורוצה לתבעו שנית אם איתא דפרעו כולו הי' קורעו להשטר ומדלא קרעו ש"מ דלא פרעו כולו וחזקה אלימתא היא דאף מיגו ל"מ כנגדו כמ"ש התוס' בב"ב (ד"ה) דאין כל החזקות שוות בזה והוי כמיגו במקום עדים.

את כ"ז חזיתי להשיבך למען הראותך חביבותך גבאי והשי"ת יצליח דרכך שתעלה מעלה מעלה על במתי התורה והיראה ותקבל כוח"ט בכלל כ"י.

דוד מנחם מאניש באבד אבדפ"ק